

Dr. Ivan Ferbežer

Psihološka prilagoditev nadarjenih učencev

Povzetek: V naši deskriptivni raziskavi bomo osvetlili odnos med inteligentnostjo in psihološko prilagoditvijo z novejših vidikov. Raziskave na tem področju postajajo bolj izpopolnjene in proučujejo bolj celostna vprašanja. Tako se proučuje širši obseg karakteristik, povezanih s psihološko prilagoditvijo, kot na primer, samopodoba, težnje k samouresničitvi, socialna samoocena in psihološke motnje. Poleg tega sodobne tovrstne študije nadarjenih učencev proučujejo primerjalno prilagoditev dečkov in deklet, nadarjenih učencev v različnih starostnih obdobjih, učencev različnih nivojev sposobnosti in učencev na posameznih področjih talentov.

V prilagajanju z vidika spola so nadarjena dekleta pokazala boljšo prilagojenost, vendar pa nižjo samopodobo v primerjavi z dečki. Pomembne razlike so se pokazale samo v socialni samopodobi.

Z vidika starosti so raziskave soglasne. Nadarjeni ljudje so na splošno dobro prilagojeni v vsem življenjskem ciklusu. Obstajajo pa kritična obdobja, ki lahko brez ustrezne pomoči vodijo do prilagoditvenih problemov.

Zanimanje za osebnostne karakteristike učencev s specifičnimi talenti se je povečalo z Gardnerjevo teorijo multiple inteligence in Bloomovimi študijami nadarjenih odraslih s specifičnimi talenti.

Predstavljeni so tudi stereotipi o akceleraciji in razvrščanju v skupine po sposobnostih. Razvrščanje v skupine po sposobnostih in akceleracija nadarjenih povečujeta intelektualno stimulacijo ter možnosti za prijateljsko druženje z intelektualnimi vrstniki.

Ključne besede: osebnostne karakteristike nadarjenih učencev, socialni in emocionalni razvoj nadarjenih učencev.

UDK: 159.928

Strokovni prispevek

Dr. Ivan Ferbežer, šolski svetovalni delavec, Osnovna šola Cirkovce

Psihologi so že dolgo poskušali razumeti odnos med inteligentnostjo in psihološko prilagoditvijo. Dolga stoletja se je pojmovalo, da sta genialnost in norost zapleteno povezani. V naši kulturi prevladujejo mnogi stereotipi o nadarjenih ljudeh, večina izmed njih je negativna. (Krajncan 2003) Predstave o nadarjenih ljudeh v medijih se razvrščajo od domišljjsko miselno odsotnega profesorja do zapitega pisatelja ali napol norega umetnika.

Terman si je v začetku 20. stoletja prvi prizadeval primerjati te negativne predstave o nadarjenih ljudeh s svojimi raziskavami. Njegove študije o nadarjenih ljudeh so postavljale toliko vprašanj, kolikor je bilo odgovorov. Četudi je Terman raziskovalno ugotovil, da se je večina nadarjenih učencev, identificirana z njegovimi postopki, dobro prilagodila v odraslosti, so bili v njegovi skupini zares ljudje, ki so trpeli nekatere psihološke motnje. (Terman, Oden 1947) Med njimi so bili nekateri primeri depresij, anksioznosti in celo samomori. Očitno pa je bilo med najvišjimi nivoji IQ-jev več psiholoških motenj, kakor je bilo pričakovati v normalni skupini.

Avtorica Hollingworth (Hollingworth 1942) je prav tako podpirala idejo, da so bili primeri nadarjenih učencev najvišjih nivojev sposobnosti preprosto preveč drugačni od povprečnih učencev, da bi lahko živeli normalno življenje. Njeni učenci z IQ 180 in več, ki so večinoma dobro delovali, so v posameznih primerih trpeli zaradi tega, ker so bili obravnavani kot drugačni v razredu in družbi.

V zadnjih letih so postale raziskave o psihološki prilagoditvi nadarjenih ljudi bolj izpopolnjene in so začele proučevati bolj celostna vprašanja kakor prej: »Ali so nadarjeni učenci dobro prilagojeni?« Skupna značilnost novejših raziskav na tem področju je, da proučujejo širši obseg karakteristik, povezanih s psihološko prilagoditvijo, na primer samopodobo, tendence k samouresničitvi, depresije in socialno samooceno. Poleg tega so tovrstne sodobne študije nadarjenih učencev proučevale prilagoditev dečkov in deklet, učencev različnih starosti, učencev različnih nivojev sposobnosti in učencev s posameznih področij talentov. V tej deskriptivni študiji bomo proučili različne podskupine nadarjenih učencev v luči psihološke prilagoditve.

Psihološko prilagajanje z vidika spola

Večina raziskav o nadarjenih dekletih in dečkih je pokazala, da so nadarjena dekleta bolj prilagojena kot nadarjeni dečki ali kot povprečna dekleta in dečki. Po merilih osebnostne strukture so nadarjena dekleta pokazala redkejšo potezo, povezane s slabo prilagoditvijo, kakor sta depresija in anksioznost. Avtorji so tudi našli pri nadarjenih dekletih redkejšo vedenjske motnje kakor pri nadarjenih dečkih. (Kerr 1985) Samo pri kriteriju samopodobe so nekatere ugotovitve pokazale, da imajo nadarjena dekleta nižje mnenje o sebi kakor nadarjeni dečki. Sicer pa je večina raziskav pokazala, da imajo oboji, na splošno vzeto, nadarjeni dečki in nadarjena dekleta, pozitivno samopodobo. (Kelly, Colangelo 1990; Ferbežer 2002) Kakor koli že, ko se samopodoba presoja po kriteriju učne in socialne samopodobe, se pojavijo nekateri zapleti. Na primer, mnoga nadarjena dekleta imajo lahko nižjo samopodobo kot posledico etiketiranja za nadarjene. Nekatera nadarjena dekleta občutijo dejansko nadarjenost kot socialni »hendikep« ali prikrajšanost. (Kerr, Colangelo, Gaeth 1987) Večina raziskav je soglasno pokazala, da imajo nadarjeni dečki in nadarjena dekleta približno enako učno samopodobo, toda nadarjena dekleta imajo manj zaupanja v svoje sposobnosti, kakor bi pričakovali glede na aktualne dosežke.

Nadarjena dekleta, ki so slabše prilagojena prevladujočim socialnim normam, so v skladu z drugimi raziskavami psihološko bolj zdrava. Po dognanjih avtorjev Karnes, Wherry (Karnes, Wherry 1983) so nadarjena dekleta bolj ravnodušna in brezskrbna kakor navadna dekleta, v drugih študijah pa so se izkazala za samostojnejša, radovednejša in samozavestnejša.

Skratka, nadarjena dekleta in dečki so si zelo podobni v svojih osebnostnih karakteristikah, zlasti zaradi skupne strategije biti boljši od poprečnih v psihološki prilagoditvi. Razlike med spoloma so se pojavile samo v socialni samopodobi ali socialni samooceni: bolj so naklonjene dečkom, zlasti med adolescenco, ko so dekleta še posebno občutljiva na socialni vpliv nadarjenosti. Četudi je precej raziskav proučevalo specifične osebnostne karakteristike, kot so gospodovalnost, potreba za dosežki ali depresije, so izidi preveč raznoliki, da bi lahko podali enotno stališče o specifičnih karakteristikah nadarjenih dečkov in nadarjenih deklet. Po pregledu raziskav, ki so primerjale nadarjene dečke in dekleta v osebnostnih karakteristikah in psihološki prilagoditvi, bi lahko rekli, da Termanove ugotovitve še vedno veljajo za resnične. V teh osebnostnih karakteristikah imajo nadarjeni dečki in dekleta psihološko več podobnosti kot razlik in oboji so dobro prilagojeni.

Starost in prilagoditev

Četudi so redke longitudinalne študije usmerjene v prilagoditev nadarjenih ljudi v daljšem časovnem loku, pa so ugotovitve večine študij soglasne (Terman, Oden 1947; Kaufmann 1981): da so nadarjeni ljudje na splošno dobro prilagojeni v vsem življenjskem ciklusu. Res pa je, da so kritična obdobja za nadarjene

učence, kakor za vse poprečne učence, ko nepravočasne vzgojne intervence ali pomanjkljive vrste pomoči lahko vodijo do prilagoditvenih problemov. Predšolsko obdobje in življenje v vrtcu je lahko za mnoge nadarjene otroke zelo problematično. Kakor je poudarila Stephanie Tolan v študiji primerov v Svetovanju nadarjenih otrok (Webb, Meckstroth, Tolan 1982), so lahko nadarjeni otroci prvič žalostno presenečeni ob ugotovitvi, da se njihovi predšolski vrstniki vrtca ne morejo igrati iste igre ali brati iste knjige kakor oni.

Mnogi nadarjeni otroci pričakujejo vstop v vrtec z velikim veseljem in entuziazmom. Zaradi realnega življenja v šoli so pogosto razočarani, zdolgočaseni in frustrirani. Kot posledica neustreznega doživljanja šole lahko razvijejo strah in anksioznost pred šolo, prepire z vrstniki ali umik v fantazijo in dnevne sanje med učnimi urami oziroma zaposlitev.

Štiri- do sedemletni nadarjeni otroci lahko doživljajo težavna obdobja, ko skušajo razumeti, zakaj drugi otroci ne vzdržijo pri njih ter zakaj jih učiteljem in vzgojiteljem ne uspe spodbujati do nivojev, ki jih potrebujejo. To je obdobje življenja, ki zahteva potrpežljivo razumevanje in svetovanje staršev, učiteljev in šolskih svetovalnih delavcev.

Drugo kritično obdobje je za mnoge nadarjene učence vstop v srednjo šolo. (Buescher 1987). Nadarjeni učenci, posebno pa nadarjena dekleta, začnejo v srednji šoli postajati še posebno občutljivi glede etiketiranja nadarjenosti. Oboji, nadarjeni dečki in nadarjena dekleta, začnejo gledati na svojo nadarjenost kot na socialno pomanjkljivost. Poleg tega lahko novi socialni in romantični interesi preplavijo prej intelektualno usmerjenega otroka z zaskrbljenostjo, kaj ta značilna sprememba v osebnosti pomeni.

Učitelji so lahko vznemirjeni zaradi nenadnega naivnega in nenavadnega vedenja učencev in si razlagajo, da je prej omenjene prilagoditvene probleme povzročila adolescenca. Gre preprosto za nasprotje med dosedanjo intenzivno storilnostno usmerjenostjo, ki je bila do sedaj usmerjena k učnemu delu, in novi usmerjenosti k socialnim spretnostim, popularnosti, ki vodi nadarjene učence, učitelje in starše v zaskrbljenost. (Groth 1969)

Drugo kritično obdobje, ki je prav tako prehodne narave, je konec zadnjega letnika srednje šole in začetek univerze. Mnogi nadarjeni študenti postanejo na tej stopnici čustveno vznemirjeni zaradi strahu pred prihodnostjo. Kakor smo pisali že na drugem mestu (Ferbežer 2005) o poklicem svetovanju nadarjenim učencem, je lahko multipotencialnost izvor specifičnih težav za nadarjene učence. Imeti zmožnosti veliko opcij je prej težava kakor sreča.

Omenjena zmedenost proti koncu zadnjega letnika srednje šole lahko vodi v depresijo, anksioznost in znižanje učnih uspehov po dolgih letih uspehov. (Frederickson, Rothney 1972)

Začetek obiskovanja visoke šole pripelje prvič do tekmovanja s sebi enakimi in študenti z nadpovprečnimi intelektualnimi sposobnostmi. Omenjena okoliščina pripelje nadarjene v jezo in strah, saj so doslej dobivali najboljše ocene z malo prizadevanja in tekmovanja. Nekateri nadarjeni učenci, ki nikoli niso doživeli učnega neuspeha, so sedaj lahko vznemirjeni zaradi vsake ocene, ki je nižja od odlične. V nekaterih primerih lahko vodi strah pred neuspehom nadar-

jenega učenca v premisleke glede učne neuspešnosti, bodisi da se popolnoma umakne iz visoke šole ali pa si izbere drugo visoko šolo z nižjimi študijskimi standardi.

Področje talenta in prilagoditev

Obstaja več utemeljenih razlogov za prepričanje, da so lahko nekatere osebnostno psihološke karakteristike povezane s posebnim področjem talenta. Raziskovalna dela avtorja Johna Hollanda so pokazala, da so bila področja poklicnega interesa tesno povezana z učenčevimi osebnostnimi karakteristikami. (Gottfredson, Holland 1989) Obstajala je precejšnja polemika o tem, kako bi lahko bile sposobnosti in osebnostna struktura povezane. Interes za osebnostne karakteristike posameznikov s specifičnimi talenti se je porajal z rojstvom Gardnerjeve teorije multiple inteligence (Gardner 1983) in z Bloomovimi študijami nadarjenih odraslih s specifičnimi področji talenta. (Bloom 1985) Poleg tega so izkušnjski dokazi iz programov, kakor so Študij matematično nadarjenih, Študij verbalno nadarjenih na univerzi Johna Hopkinsa, – vladne študije izbire nadarjenih učencev na specifičnih področjih talenta v ZDA, pokazali, da so nekatere precej napovedljive osebnostne karakteristike in prilagoditveni problemi povezani s specifičnimi področji talenta.

Verbalno nadarjeni učenci

Verbalno nadarjeni učenci s pospešeno razvijajočim se besednjakom in ne navadno miselno fluentnostjo se lahko pri povezovanju z drugimi znajdejo v manjših ali večjih težavah. (Webb 1982) Dokaj pogosto se zgodi, da se nadarjeni učenci, kjer koli se verbalno znajdejo v pogovorih z običajnimi učenci nižjih verbalnih sposobnosti, neprenehoma trudijo pogovorno prilagoditi se skupini. Posebno obzirno se izogibajo uporabe dolgih besed in pogovoru o področjih, ki jih vrstniki ne poznajo. Kakor koli že, leta prizadevnega povezovanja z ljudmi nižjih verbalnih sposobnosti lahko preoblikujejo zgovornega in prijaznega nadarjenega učenca v sarkastično-ciničnega.

Verbalno nadarjeni učenci so posebno kljubovalni kot svetovanci v svetovalnem procesu (kot klienti). Svetovalni delavci pogosto domnevamo, da so sposobnosti artikulirati svoje probleme enake sposobnosti razreševati svoje probleme. To pa ni isto in preprosto ni res pri nadarjenih učencih. Ti so sposobni poimenovati in zgovorno opisati svoje težave, vendar nimajo niti najmanjše zamisli, kako jih razreševati. Verbalno nadarjeni otroci dobredno pripovedujejo drugim o svojih problemih.

Študije na univerzi Johna Hopkinsa v ZDA so pokazale, da lahko verbalno nadarjeni študenti izkusijo več psiholoških težav kot matematično nadarjeni učenci. (Brody, Benbow 1986) Kadar imajo verbalno nadarjeni učenci probleme, zaradi katerih so napoteni k šolski svetovalni službi, potem bo verjetneje kakor pri učencih z drugih področij talentov, da bodo duhoviti, uporniški in prepirljivi.

Tedaj se svetovalni delavec znajde v okoliščinah, da uporabi manj verbalnih svetovalnih tehnik, sicer se brez koristi poskuša bojevati s klientom v njegovi lastni igri. V tem primeru so primernejše gestalt in druge tehnike, ki poudarjajo izkušnje in zavestnost bolj kakor pogovor. (Perls, Hefferline, Goodman 1951)

Končno je mogoče, da verbalno nadarjeni učenci trpijo zaradi pomanjkanja akceleracije in možnosti za intelektualno stimulacijo. Njihove živahne misli in njihova želja opisati in razpravljati o vsakem vidiku njihove eksistence je lahko preprečena s pomanjkanjem možnosti brati izzivalne knjige, sodelovati v pogovorih z intelektualnimi vrstniki in nadarjenimi ter utemeljevati pogovore na visokozahtevnostni ravni.

Matematično nadarjeni učenci

Raziskovalne študije o matematično nadarjenih učencih so razpršile mit o nerodnih in socialno neprilagojenih posameznikih. (Haier, Denham 1976) Obstaja malo empiričnih dokazov o tem, da so matematično nadarjeni učenci socialno umikajoči se in odtujeni. Matematično in naravoslovno nadarjeni učenci se nagibajo k temu, da so bolj vase zaprti, povezani z naravo, pač v skladu s poklicno interesno usmerjenostjo. (Gottfredson, Holland 1989) Sicer je v normalnem obsegu introvertiranost nadarjenega učenca kakovostna karakteristika.

Nedvomno pa lahko tiste matematično nadarjene učence, katerih interesi so ožjega in globljega obsega, zavračajo drugi otroci, ki imajo malo razumevanja za matematične pojme. Ti matematični pojmi so nadarjenim očarljivo privlačni. V zadnjem času so – v ZDA v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, v Sloveniji pa po letu 2006 – tudi mediji matematično naravoslovna področja, šah in računalništvo začeli »glorificirati« kot modna področja talentov. Tudi mnogi filmi ponujajo, kot na primer *Stand and deliver*, *The wizard in Bac to the Future*, modele za mlade, navdušene za matematične in naravoslovne aktivnosti. Zato učitelji in svetovalci ne bi smeli avtomatično predpostavljati, da je učenec, ki je pojmovan kot »skrivnostno zamišljen« ali miselno oddaljen od vrstnikov, že nepriljubljen in neprilagojen.

Več kritike na psihološko prilagojenost matematično nadarjenih učencev kakor na socialno popularnost se nanaša na problem akceleracije in intelektualnih izzivov. Zato ker se matematična nadarjenost pogosto pojavlja v zelo zgodnjih starostih (Gardner 1983), potrebujejo ti otroci posebno svetovanje in edukacijo celo v vrtcih in v začetku osnovnega šolanja. Matematično znanje je logično in linearno v svoji strukturi in dokaj primerno za akceleracijo. Matematično nadarjeni učenci, kakor vsi drugi talenti, imajo pogosto intenzivno željo po zahtevnejših informacijah s področja svojih interesov in intuitivni občutek, da je mogoče še veliko spoznati in se naučiti. Če šola in starši ovirajo matematično talentiranega otroka, da bi se učil s svojim tempom, lahko to vodi ne samo do frustracij in anksioznosti, temveč polagoma tudi do morebitnega zavračanja matematičnih interesov. Matematično talentirani otroci morajo biti vzgajani in spodbujani na področju svojih pristnih interesov. Poskusi pedagoške oskrbe z nezanimivimi in zahtevnostno neustreznimi matematičnimi aktivnostmi

in spodbujanje k manj atraktivnim intelektualnim in socialnim učnim aktivnostim bodo verjetno obsojeni na neuspeh.

Šolsko svetovanje matematično nadarjenim učencem predpostavlja in zahteva, da je svetovalec okvirno seznanjen s temeljnimi matematičnimi problemi, ki so zanje trenutno navdušujoče najaktualnejši. To ne pomeni, da je šolski svetovalec matematični strokovnjak. Pomembno je samo, da je pripravljen pokazati zanimanje za področja svetovančevega entuziazma. Večina svetovalnih strategij se opira na zdravo razmišljanje. Takšna je racionalno-emozivna terapija (Ellis, Harper 1975), ki je še posebno primerna za matematično talentirane otroke, ki doživljajo psihološke strese.

Prostorsko vidno nadarjeni učenci

Prostorsko vidno nadarjeni učenci dobesedno vidijo to, česar drugi ne vidijo, in ta izkušnja jih lahko vodi v osamljenost. Prostorsko vidno nadarjeni učenec pogosteje misli s predstavami kakor z besedami. (Gardner 1983) Ti učenci so povsem navadni v vsakodnevnih dejavnostih, kakor sta oblačenje in negovanje. Na Šolskem institutu Nebraska v ZDA je neki inštruktor mentor dejal, da boste to skupino študentov integriranih umetnosti prepoznali po načinu oblačenja. Morda ravno njihove težnje misliti v predstavah in se oblačiti na nenavadne načine vodijo do stereotipiziranja prostorsko vidno nadarjenih učencev kot neprilagojenih (nekonformistih). Velika večina prostorsko vidno nadarjenih učencev ni socialno neprilagojena običajnim družbenim normam. Nenavadna sta samo njihov način percipiranja in mišljenja.

Kritiki in tisti, ki ocenjujejo umetniške izdelke in procese, so pogosto frustrirani zaradi umetnikove nezmožnosti artikulirati pomen in namen njihovega dela. To je predvsem zaradi tega, ker čutijo umetniki malo interesa in potrebe za besedne razlage svojega dela. Predstave prostorsko vidno nadarjenih učencev so njihova posebnost in jih razumejo samo oni. Posledica tega je, da so, kadar imajo prostorsko vidno nadarjeni učenci psihološke probleme, le-ti najpogosteje povezani s problemi v komunikaciji čustev in misli do drugih in v načinu, kako jih razumejo drugi.

Svetovalni delavci morajo pri tej skupini nadarjenih razmisliti o kreativnih načinih pomoči, da izrazijo samega sebe. Psihodrama (Moreno 1946, 1969) in tehnike umetniške terapije so lahko posebno uporabne v svetovanju in terapiji s prostorsko vidno nadarjenimi učenci.

Na drugem mestu smo že pisali, da je za prostorsko vidno nadarjene učence poglaviti razlog za slabo diagnosticiranje učne neuspešnosti posledica napačnega razumevanja IQ-ja ali izidov testov dosežkov. Prostorsko vidno nadarjeni učenci so pogosto visoko točkovani na neverbalni lestvici testa WISC in drugih testov intelektualnih sposobnosti, dosežajo pa samo poprečne rezultate na lestvicah verbalnih sposobnosti. Ti učenci v resnici niso učno neuspešni. Preprosto gre za primere, da izkušnjsko kurikulum (podcenjevanje desne možganske hemisfere) ponuja malo spodbud in možnosti, ki bi izzvali sposobnosti prostorsko vidno nadarjenih učencev. Prostorsko vidno nadarjeni učenci

se v učnem procesu odlikujejo samo na takšnih področjih, kot so umetnost, fotografija, geografija in geometrija. Zato morajo biti svetovalni delavci na preži za temi napačnimi diagnozami in biti pripravljeni se ukvarjati z učinki napačnega ocenjevanja. Prostorsko vidno nadarjeni učenci, ki so samo poprečni v verbalnih sposobnostih so lahko napačno uvrščeni v dodatne izobraževalne programe za nadarjene ali pa nepravilno akcelerirani na področjih verbalnega talenta.

Glasbeno nadarjeni učenci

Problemi in psihološke karakteristike glasbeno talentiranih učencev so verjetno povezani z naravo njihovega razvoja. Da se glasbeni talent razcveti kot glasbeni dosežek, je potrebna vaja in trening že v najzgodnejših letih. (Bloom 1986) Glasba je neko področje dejavnosti, pri katerem kreativnost in »bahavost« ne moreta nadomestiti dolgoletnega dela in dolge prakse. Glasbeno talentirani učenci, podobno kakor matematično nadarjeni, lahko pokažejo svoje potenciale že v zgodnjih letih. (Gardner 1983) Ti otroci so lahko identificirani in poslani v posebni trening že v zgodnji starosti. Medtem ko je akceleracija za verbalno, matematično in prostorsko vidno nadarjene otroke zelo redka, pa je akceleracija za glasbeno talentirane učence bodisi z javnim ali zasebnim šolanjem zelo pogosta. Glasbeno talentirani učenci navadno napredujejo skozi učenje glasbe v razmerju, ki ustreza nivoju njihovega talenta. Včasih so, če jih forsirajo starši, glasbeno nadarjeni učenci pod pritiskom, da delajo hitreje in s kompleksnejšimi koraki kakor so zanje pripravljene. Posledica tega je lahko strah pred dosežki (performance anxiety) in strah pred praktičnim treningom.

Učenci, ki so »obsedeni« in popolnoma prežeti z glasbo, imajo s svojim instrumentom ali talentom specifičen odnos, imenovan ljubezen – sovraštvo. Lahko so vznemirjeni zaradi nujne discipline. Vedo, da bo, če želijo postati instrumentalni glasbeniki, njihovo življenje vezano na pusti objekt, s katerim morajo preživeti veliko časa. Poleg tega morajo talentirani glasbeniki dalj časa živeti v napetosti, dokler njihov talent ni prepoznan in nagrajen. Žal pa so mnogi glasbeni talenti podcenjevani in veljajo za manj pomembne v uradnem šolskem kurikulumu. Ker njihov glasbeni talent ne gre vedno vzporedno z učno nadarjenostjo, se počutijo, kakor da je njihova nadarjenost razvrednotena.

Kadar glasbeno talentirani učenci prihajajo po svetovalno pomoč ali terapijo, lahko izražajo isto vrsto zmedenosti, kakor jo srečajo svetovalci pri prostorsko vidno nadarjenih učencih. Glasbeno talentirani učenci lahko včasih mislijo v glasbenih izrazih. Lažje opišejo neko emocijo glasbeno kakor verbalno. Neki igralec čembala, ki je prišel v Svetovalni laboratorij za nadarjene in talentirane v ZDA zaradi pomoči pri depresiji, je prosil svetovalko, ali se lahko sreča z njo v vadbeni sobi glasbene šole, češ da bi tam lažje izrazil čustva kot pogovorno pri njej. Svetovalni delavec mu je tam pomagal najti besede za njegova čustva. V takih primerih so lahko za smotrno pomoč uporabljene glasbenoterapevtske tehnike.

Nadarjeni v medosebni inteligenci

Nadarjeni so v medosebnih odnosih verjetno že po definiciji dobro prilagojeni. (Gardner 1983) Priložnostno imajo lahko težave v empatičnih sposobnostih, v komunikacijskih spretnostih in sposobnostih vplivanja na druge. Medosebno nadarjeni učenci dobivajo včasih visoke ocene in odlična poročila učiteljev na temelju pozitivno izstopajočih komunikacijskih spretnosti. To lahko vodi do problemov, ko se ti učenci soočijo z objektivnimi testi, pri katerih njihove sposobnosti verbalnega razmišljanja, matematične in druge sposobnosti niso tako dobro razvite kakor medosebne spretnosti.

Medosebno nadarjeni učenci se lahko srečujejo s težavami pri poklicnokariernem razvoju. Ker so izrazito socialno usmerjeni, so lahko medosebno nadarjeni učenci usmerjeni v široko polje socialnih karier. Pri tem imajo lahko pomanjkljive spretnosti študija poklicev in spretnosti odločanja.

V svetovanju lahko medosebno nadarjeni učenci izkazujejo številne svojevrstne probleme. Pogosto imajo ti učenci mnogo istovrstnih spretnosti kot svetovalni delavci. To je lahko neskladna izkušnja. V Svetovalnem laboratoriju za nadarjene in talentirane v ZDA so pogosto opazili, da medosebno nadarjeni učenci zrcalijo (posnemajo) svetovalčevo vedenje. Ti učenci si prizadevajo poslušati, sodelovati v empatičnem odgovarjanju, ponavljati in se znova izražati v svetovalčevem besednjaku. V svetovalnem procesu so včasih dominantni in manipulativni. V tem procesu svetovancu, ki manipulira s svetovalcem, težko uspe zadovoljiti svoje potrebe. Zato mora svetovalec postaviti tega učenca v središče svetovalnih postopkov in vztrajati, da v procesu odločanja ostaja pri nalogi. V tej zvezi so koristne gestaltne tehnike, ki preprečijo klientove manipulacije.

Psihološka prilagoditev in pedagoška umestitev

Ena od najsplošnejših in najbolj razširjenih predpostavk je, da razvrščanje učencev v skupine ali akceleracija vodi do problemov v psihološkem prilaganju. Tudi kritika posebnega razvrščanja v skupine po sposobnostih in nadarjenostih temelji na tem, da lahko vodi do pojava elitizma. Poleg tega je s tem povezan pogost očitek, da lahko razvrščanje nadarjenih učencev v skupine vodi do skrajno visokih pričakovanj, pritiskov in tekmovalnosti. Omenjeni stereotip vztraja kljub temu, da to pojmovanje podpira le malo raziskovalnih dokazov. V resnici pa večina raziskav nasprotuje pojmovanju, da je razvrščanje v skupine povezano s psihološko prilagoditvenimi problemi. (Lahman, Erdwings 1981) Nasprotno, razvrščanje v programske skupine nadarjenih učencev povečuje njihovo intelektualno stimulacijo in zagotavlja možnosti za prijateljsko druženje z intelektualnimi vrstniki. Direktorji Programov iskanja talentov in Programov vladnega instituta za nadarjene v ZDA so pogosto opazili, da so nadarjeni učenci z vedenjskimi in osebnostnimi motnjami, ki so se vpisovali v poletne programe, mnogo pogosteje izboljšali svoje vedenje v okolju, ki je spodbujalo učne izzive in odnose z drugimi nadarjenimi učenci.

Raziskave ne potrjujejo stereotipa, da razvrščanje nadarjenih učencev v skupine vodi v elitizem. Študije Guvernerskega inštituta za nadarjene Iowa v ZDA so pokazale, da so nadarjeni učenci, ki so se vključevali v inštitut, razvojnjo napredovali na področjih samoocene in socialne podpore, doživljali so več samozaupanja in več zadovoljstva v odnosih z drugimi kakor prej. (Kerr, Hallowell, Erb 1989)

Nadarjeni učenci potrebujejo več socialnega učenja v zadovoljnih prijateljskih odnosih kakor v razvijanju svojih umskih sposobnosti. In prav v tej smeri smo začeli pri nas programskodelavniško ustanavljati klube za nadarjene učence. (Korez, Težak, Ferbežer 2005) Zato da bi se nadarjeni učenci naučili postati tolerantni in sočutni do učencev nižjih sposobnosti, je nujno, da so zadovoljni s svojimi statusom. Le tako lahko razvijejo empatijo za občutke manjvrednosti in neuspešnosti večine povprečnih in podpovprečnih učencev.

Paradokсно je, da prav večletno zadrževanje nadarjenega učenca v navadnem razredu lahko vodi v elitizem in različne oblike ošabnosti. Učenec, ki je vedno prejemal najvišje ocene v razredu in ki so mu bile vse naloge prelahke ter mu je bilo preprečeno, da bi razumel svojo nadarjenost, lahko polagoma domneva, da je uspeh preprosto izid trdega dela. Iz tega sledi njegovo prepričanje, da drugi učenci v razredu ne delajo dovolj prizadevno. Bolj verjetno je, da bo nadarjen učenec, ki dojema svoje vrstnike kot lene in nemotivirane, razvijal bolj ošabno in prezirljivo vedenje kakor nadarjeni učenec, ki zaznava svoje vrstnike kot manj sposobne.

Na drugi strani pa se lahko nadarjeni učenec, ki je bil vključen v bolj izzivalen program za nadarjene, prvič nauči, kaj pomeni ne biti tako sposoben kot drugi. Ta učenec se polagoma nauči svojega občutja v okoliščini, ko ni najboljši. Vključitev v program za nadarjene z intelektualnimi vrstniki je lahko trenutno ponižujoča izkušnja, toda dolgoročno prinaša napredek.

Akceleracija je prav tako predmet mnogih obsodb, češ naj bi bila izvor pritiska in psiholoških motenj. Raziskave o akceleraciji so pokazale, da je učinek te pedagoške strategije ravno nasproten. (Janos, Robinson 1986; Kulik 1983) Podobno ugotavlja za evropske razmere Nemka dr. Annette Heinbokel na vseh evropskih in svetovnih konferencah o nadarjenosti. Večina raziskav na akceleriranih učencih je pokazala, da so bolj prilagojeni kot njihovi neakcelerirani vrstniki. Celotno za učence, ki so akcelerirali za več let, kakor so učenci v Programu iskanja talentov v ZDA in tisti, ki so bolj zgodaj začeli obiskovati univerzo, so se te ugotovitve pokazale za resnične. Akceleracija se je pokazala za škodljivo samo za učence, ki so bili napačno uvrščeni zaradi neustrezne evalvacije njihovih sposobnosti, ali za učence, ki imajo vedenjske in osebnostne motnje nepovezane z nadarjenostjo. Zato te raziskovalne ugotovitve o podpori skupinskega razvrščanja nadarjenih in akceleracije nadarjenih niso v skladu s filozofijo institucij in usmerjenostjo mnogih uresničevalcev politike na tem področju, znanstveni argumenti žal niso upoštevani. Pri nas pa se prave znanstvene razprave v korist posebnemu razvrščanju nadarjenih še niti niso prav začele, drugače kot deduktivno politično. Mnogi pedagogi, učitelji in svetovalni delavci, ki so brali omenjene raziskave Zavoda za šolstvo Republike

Slovenije o »nepriporočani« literaturi ter opazovali nadarjene učence v akceliranih programih ali programih za nadarjene, so osamljeni v svoji ozki, sicer pa dobri praksi. Ravno svetovalni delavci imajo veliko odgovornost, da preženejo mite oziroma napačna pojmovanja o nadarjenih učencih in programih za nadarjene. Prav ti miti, ne pa objektivne možnosti, preprečujejo, da bi nadarjeni imeli svojim potencialom ustrezne pedagoške možnosti.

Literatura

- Bloom, B. S. (1985). *Developing talent and young people*. New York: Ballantine Books.
- Brody, L. E., Benbow, C. P. (1986). Social and emotional adjustment of adolescents extremely talented in verbal or mathematical reasoning. *Journal of Youth and Adolescence*, 15, str. 1–18.
- Buescher, T. M. (1987). *Anderstanding gifted and talented adolescents; A resource guide*. Evanston: Center for Talent development.
- Ellis, A., Harper, R. A. (1975). *A new guide to rational living*. New York: Institut for Rational living, str. 79.
- Ferbežer, I. (2002). Novi trendovi istraživanja samoslike nadarene dece. Podsticanje darovitosti na studijama iz ugla bolonjske deklaracije. 8. okrogli sto, Temišvar, 21.–22. 6. 2002, str. 198–199. Visoka pedagoška škola Vršac.
- Ferbežer, I. (2005). Celovitost nadarjenosti, str. 299. Nova Gorica: Educa.
- Frederikson, R. H., Rothney, J. W. (1972). *Recognizing and assisting multipotential youth*. Ohio Merrill: Columbus.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. New York. Basic Books.
- Gottfredson, G. D., Holland, J. L. (1989). *Dictionary of Holland occupational codes*. New York. Psychological Assessment Resources.
- Groth, N. J. (1969). *Vocational development for gifted girls*. (Eric Document Reproduction Service, ED 931747).
- Haier, R. J., Denham, S. A. (1976). A summary of profile of nonintellectual correlates of mathematical precocity in boys and girls. V: Keating P., *Intellectual talent; Research and development*. Baltimore. John Hopkins University Press, str. 224–235.
- Hollinworth, L. (1942). *Children over 180 IQ Standford Binet: Origin and development*, Yonkers, New York, World Book.
- Janos, P. M., Robinson, N. M. (1985). psychosocial development in intectually gifted children. V: Horowitz, F. D., O'Brien, M., *The gifted and talented, Development perspectives*. Washington: American Psychological Association.
- Karnes, F. A., Wherry, J. N. (1983). CPQ personality factors of upper elementary gifted student. *Journal of Personality Assessment*, 47, str. 303–304.
- Kaufmann, F. (1981). *The 1964–1968 Presidential Scholars. A follow up study*. *Exceptional Children*, 48, str. 2.
- Kelly, K., Colangelo, N. (1990). Effects of academic ability and gender on career development. *Journal for the Education of the Gifted*, 13, str. 168–175.
- Kerr, B. (1985). *Smart Girls, Gifted women*. Columbus, OH: Ohio Psychology.

- Kerr, B. A., Colangelo, N., Gaeth, J. (1987). Gifted adolescents attitudes toward their giftedness. *Gifted Child Quarterly*, 32, str. 245–248.
- Kerr, B., Hallowel, K., Erb, C. B. (1989). Adjustment of students with specific extraordinary talents. Paper presented at the National Association for Gifted Children. New Orleans.
- Korez, I., Težak, S., Ferbežer, I. (2005). Klub za nadarjene učence. *Vzgoja, revija za učitelje, vzgojitelje in starše*, št. 28, december 2005, str. 49–50.
- Krajncan, D. (2003). Stereotipi o nadarjenih otrocih. (Diplomska naloga.) Pedagoška fakulteta Maribor.
- Kulik, J. A., Kulik, C. C. (1983). Effects of accelerated instruction of students. *Review of Educational Research*, 54, str. 409–425.
- Moreno, J. R. (1946–1969). *Psychodrama*. Vol. 1–3. Bacon, New York: Bacon Press.
- Perls, F., Hefferline, R. F., Goodman, P. (1951). *Gestalt therapy*. New York: Julian Press.
- Terman, L. M., Oden, M. H. (1935). *The promise of youth. V: Genetic studies of genius*. Vol. 3, California, Standford: University Press.
- Terman, L. M., Oden, M. H. (1947). *The gifted child grows up. Genetic Studies of Genius*, Stanford, California: Stanford University Press.
- Webb, J. T., Meckstroth E. A., Tolan, S. S. (1982). *Guiding the gifted child*. Columbus: Ohio Psychology.

FERBEŽER Ivan, Ph.D.

THE PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT OF GIFTED PUPILS

Abstract: Our descriptive research will shed light on the relationship between intelligence and psychological adjustment from newer aspects. Research in this field is becoming more perfected and studies more integral issues. Thus, it investigates into a wider range of characteristics related to psychological adjustment like self-image, tendencies towards self-realisation, social self-assessment and psychological disturbances. Besides, such contemporary studies of gifted pupils investigate the comparative adjustment of boys and girls, talented pupils in different age periods, pupils of different levels of abilities and pupils within individual fields of talent.

In adjustment with regard to sex, talented girls revealed a better adjustment, yet a lower self-image compared to boys. Significant differences were only shown in the social self-image.

From the aspect of age, the various researches are unanimous. Generally, gifted people are well-adjusted throughout their life cycles. However, there are critical periods which, without appropriate aid, may lead to adjustment problems.

Interest in the personality characteristics of pupils with specific talents grew with Gardner's theory of multiple intelligence and Bloom's studies of gifted adults with specific talents.

The article also presents stereotypes about acceleration and classification into groups according to talent. Classification into groups by talents and the acceleration of the gifted enhance intellectual stimulation and the chances of socialising with one's intellectual peers.

Keywords: personality characteristics of gifted pupils, social and emotional development of gifted pupils.